

**ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
ТЕРМІНОЛОГІЙ ПРОМІЖНОГО ТИПУ
ПРАВОВИХ ГАЛУЗЕЙ ЗНАТЬ
(НА МАТЕРІАЛІ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА)**

Мельник П. В.

ВСТУП

На початку розвитку термінознавчих судій терміни й термінологічні системи вивчали відповідно до їхньої приналежності конкретній науці. В усі періоди історії розвитку термінознавства мовознавці застосовували саме такий підхід у дослідженнях лінгвістичних властивостей окремих терміносистем, який, власне, і зумовлений прагненням описати системні, структурні й семантичні особливості термінів різних галузей науки. У термінознавстві кінець ХХ початок ХХ століть позначені численними дослідженнями, у яких лінгвісти стали виокремлювати особливу групу терміносистем проміжного типу, що формуються на межі різних наук у періоди їхнього інтенсивного розвитку. Невпинна еволюція терміносистем наукових галузей удосконалює власні ресурси й залучає надбання інших наукових сфер, а цей процес унаочнюється активним міжсистемним обміном термінами. Іван Франко, описуючи це явище, зазначав, що «... дуже важливо, коли будемо говорити про окремі частини або справи науки, завжди пам'ятати, що мова йде не про якісь окремі світи, які не мають ні з чим зв'язку, але що то є тільки різні вияви однієї сили, одного вічного руху, який панує в природі й оживляє всі найдрібніші частинки»¹⁰³. Вивчення термінологічних систем на загальних засадах як мовного явища, поглиблення розуміння особливостей системної організації галузевих терміносистем і лексичної системи мови в цілому залишає такий підхід актуальним і в сучасній парадигмі мовознавчих досліджень.

Мета нашого дослідження – здійснити аналіз проблемних питань типології термінологічних систем.

У вітчизняному мовознавстві міжсистемний характер термінологій досліджували А. Грицьків, Ю. Зацний, Н. Артикуца, Н. Непийвода, Г. Сергєєва та ін. Дослідження терміносистем проміжного типу правових галузей знань провели Л. Гапонова, В. Радецька, Є. Ковкіна (криміналістична термінологія), О. Шпильківська (термінологія фінансового

¹⁰³ Франко І. Я. Наука і її взаємини з працюючими класами. Зібрання творів у 50-ти т. Т. 45. Філософські праці. Київ : Наукова думка, 1986. С. 24–40.

права), Л. Архипенко (термінологія права інтелектуальної власності), Г. Ус (термінологія сімейного права) та інші.

1. Основні тенденції організації сучасних терміносистем проміжного типу

На початку ХХ ст. Ф. де Сосюр писав: «Мова – це система, усі елементи якої складають ціле»¹⁰⁴, а вже до кінця ХХ ст. у термінознавстві на підставі всебічного вивчення термінологічних систем окреслено їхні ознаки, що уможливило здійснення різних класифікацій:

1. Термінологічні системи, сформовані шляхом кореляції термінів з певними галузями трудової діяльності (техніка, виробництво, торгівля, управління, наука, політика тощо).

2. Термінологічні системи з різними виявами віддаленості:

а) близькі, міцно пов'язані, взаємопроникні (наприклад, термінологія хімії та біохімії);

б) віддалені (наприклад, термінологія лінгвістики та медичної хірургії).

3. Термінологічні системи, якими послуговуються наукові напрями, школи, течії в межах однієї наукової галузі (наприклад, термінологія сімейного права та термінологія криміналістики).

4. Термінологічні системи, сформовані на підставі системи наукових поглядів конкретних учених (наприклад, терміносистеми видатних мовознавців О. Потебні, І. Бодуена де Куртене, Ф. де Сосюра тощо).

5. Термінологічні системи різні за кількісним складом терміноодиноць, на який мають вплив переважно екстралінгвальні чинники.

Аналізування чисельності номінативів, належних певній терміносистемі, залишається актуальним для відстеження етапів зростання від великих до малих (наприклад, у межах великої терміносистеми сучасного права сформувалися варіанти, співвіднесені з різними напрямками в юриспруденції, науковими методами, національними традиціями, особистісними школами тощо).

Починаючи з другої половини ХХ ст. науковці почали виокремлювати міжгалузеві термінологічні системи або терміносистеми проміжного типу, у яких поряд із питомими термінами певної наукової галузі фіксували різноманітні за характером номінації терміноодиноць, наявні в кількох термінологічних системах. Це, так звана, семантична деривація, яка продуктивно й постійно поповнює фонд спеціальної лексики. «Утворені шляхом семантичної деривації терміни, – зазначає Г. Ракшанова, – продукт вторинної номінації: не створюючи нової

¹⁰⁴ Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. Київ : Основи, 1998. 324 с.

лексеми, використовується вже наявне в мові найменування, але з новим, зміненим значенням»¹⁰⁵.

Формування термінології будь-якої галузі супроводжується запозиченням термінів чи цілої термінології. Л. Шеремета стверджує, що «... термінології є джерелами терміносистем, але, на відміну від термінології, терміносистема формується не разом із формуванням певної науки, а відповідно до етапів формування теорії або теорій цієї науки»¹⁰⁶. На думку О. Петриної, різниця між термінологією й терміносистемою полягає у тому, «... що термінологія – це сукупність лексичних одиниць, яка формується поступово, відповідно до етапів формування науково-професійної галузі, тоді як терміносистема – це ієрархічна система термінів, упорядкована термінознавцями та фахівцями відповідних наукових галузей»¹⁰⁷.

У науковій літературі спостерігаємо різні позначення явища переміщення терміноодиниць з однієї терміносистеми в іншу: *перенесення*¹⁰⁸ (Ковалів), *вторинна термінологізація*¹⁰⁹ (Л. Шевченко), *залучені терміни*¹¹⁰ (Н. Артикуца), *ретермінологізація*¹¹¹ (О. Селеванова), *танс-термінологізація*¹¹² (М. Кухарчишин). Про міжсистемний обмін термінолексемами йдеться в термінологічній енциклопедії сучасної лінгвістики: «Між загальною системою мови й залученими до неї терміносистемами відбувається певна взаємодія, яка кваліфікується дослідниками як явище детермінологізації (переходу терміна до загальноновживаної лексики) чи термінологізації (переходу загальноновживаного слова чи сполуки до терміносистеми). Між терміносистемами

¹⁰⁵ Ракшанова Г. Взаємозв'язок семантичної структури та прагматичної інформації науково-технічного терміна. Українська наукова термінологія. *Суспільні та гуманітарні науки* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. Київ, 2010. № 3. С. 263.

¹⁰⁶ Шеремета Л. П. Теоретичні основи дослідження медичної термінології: поняття про термінознавство. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2021. № 47. Том 2. С. 156.

¹⁰⁷ Пертіна О. С. Провідні характеристики термінології та терміносистеми. *Science and Education a New Dimension. Philology*. VI (51). 2018. С. 64.

¹⁰⁸ Ковалів Ю. І. Термін. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. С. 478.

¹⁰⁹ Шевченко Л. Л., Томіленко Л. М. Мотиваційні основи та базові моделі семантичного процесу термінологізації (на матеріалі словника української мови в 20-ти томах). *Мовознавство*. 2010. № 1. С. 76–85.

¹¹⁰ Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія : навчальний посібник. Київ : Стило, 2004. 277 с.

¹¹¹ Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. С. 618.

¹¹² Кухарчишин М. І. Міжгалузева термінологічна кореляція у процесі транстермінологізації (на матеріалі біологічної термінології). *Термінологічний вісник*. 2019. Вип. 5. С. 246–253.

також проходить процес – перенесення терміна з однієї терміносистеми до іншої при збереженні чи зміні понятійного змісту»¹¹³.

Зважаючи на те, що терміни, залучені до процесу переходу з однієї терміносистеми в іншу, часто «обтяжені» полісемією, найбільш вдалою номінативною одиницею на позначення досліджуваного процесу, на наш погляд, є термін *ретермінологізація*, а одиниці, які стали результатом цього процесу, доцільно називати *залученими термінами*. Такі терміни характеризують генезу номінативів.

Аналізування принципів організації терміносистем вимагає в кожному окремому випадку визначення приналежності лексеми до певної терміносистеми й виявлення при цьому чіткої дефініції чи наявності можливості формулювання чіткого змісту терміна.

Доцільність і плідність ми вбачаємо в дослідженні типів термінів на ґрунті низки терміносистем, належних до однієї галузі знань, хоча й при такому підході до вивчення термінів дослідник має зважати на певну специфіку терміносистеми: загальні властивості типів термінів з різних галузей знань доступніші для огляду, а критерії виділення – надійніші.

Як наслідок активної інтеграції та спеціалізації наук, їхніх окремих галузей та підсистем останнім часом спостерігаємо інтенсивний розвиток значної кількості міждисциплінарних та комплексних наук, наприклад: у мовознавстві з'явилися такі прикладні дисципліни, як юрислінгвістика, медіалінгвістика, політична лінгвістика, психолінгвістика, соціолінгвістика, когнітивна лінгвістика тощо, а в юриспруденції – право інтелектуальної власності, медичне право, медіаправо, інформаційне право тощо. Уже самі назви наукових напрямів засвідчують необхідність інтегрування термінологій різних наукових галузей, а модель формування термінології відображає модель виникнення певної галузі знань:

1) як результат відокремлення від предметної сфери нової галузі знань;

2) на межі кількох наук;

3) як результат взаємодії низки наук.

Дослідження системності новітніх термінологій проміжного типу потребує попереднього ознайомлення з уявленнями про взаємодію й логіко-мовні відношення термінів у межах усталеної терміносистеми. Цілком зрозумілі доведені факти про те, що будь-яка термінологія має бути логічним відображенням науки в її системній організації. «Кожна з терміносистем вибудована в такий спосіб, – зазначає О. Чуєшкова, – що одна й та ж номінативна одиниця може виступати як самостійний термін, базовий чи залежний елемент аналітичного терміна (як різновид словосполучення аналітичний термін є синтаксичною конструкцією, що

¹¹³ Селіванова О. Там же. С. 618.

складається із двох або більше компонентів, певним чином між собою пов'язаних»¹¹⁴. Зі свого боку Л. Архипенко зауважує: «... системні дослідження різних термінологій свідчать про те, що у вже сформованій термінології тієї чи іншої галузі знань, кількість багатокomпонентних термінів становить близько 70 %, а <...> перевага багатокomпонентних термінів над однокomпонентними свідчить про інтенсифікацію процесу спеціалізації термінів, формування ієрархічної структури терміносистеми, встановлення дериваційних зв'язків між термінами»¹¹⁵.

Розглянемо основні тенденції організації сучасних терміносистем з огляду на принципи використання залучених термінів на прикладі термінології інформаційного права як терміносистеми проміжного типу, адже за своїми семантичними та структурними ознаками (кількістю синонімічних і полісемантичних термінів, насиченістю словосполученнями, довжиною тощо) українська терміносистема інформаційного права належить до термінологій проміжного типу, «...характерних для описових дисциплін, які перебувають між різними термінологіями теоретичних галузей знання та побутовою лексикою»¹¹⁶.

Інформаційне право через предмет правовідносин (інформацію) пов'язане як з провідними галузями права (конституційне, адміністративне, цивільне, кримінальне), так і з іншими комплексними галузями права (фінансове, господарське, екологічне тощо), спеціальними галузями права (інвестиційне, транспортне, повітряне, податкове, бюджетне, банківське, страхове, конкурентне тощо), а також міжгалузевими інститутами права – право інтелектуальної власності (у його складі – авторське, винахідницьке тощо), – з іншими інститутами різних галузей права, де похідним предметом є суспільні відносини щодо інформації (твір, винахід, корисна модель, масова інформація, архіви, бібліотеки тощо)¹¹⁷. Відомий український учений-правник О. Баранов доводить, що «інформаційні правовідносини мають місце не тільки в інформаційній сфері, а й в усіх інших предметних сферах, зокрема таких, як фінансова,

¹¹⁴ Чуешкова О. В. Аналітичні номінації в економічній терміносистемі (структурно-типологічний аспект): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2002. С. 71.

¹¹⁵ Архипенко Л. М. До проблеми становлення системи української термінології інтелектуальної власності. *Інтелектуальні системи та прикладна лінгвістика*: матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків: Національний технічний університет Х«арківський політехнічний інститут», 2012. С. 74.

¹¹⁶ Калиновська І., Кушнерук С. Проблеми стандартизації англійської екомаркетингової термінології. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. РОЗДІЛ VI. Термінознавство. 2015. С. 280.

¹¹⁷ Інформаційне право. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/інформаційне_право (дата звернення: 17.03.23).

економічна, управління державою, охорони здоров'я тощо. Але всі вони при цьому регулюються нормами інформаційного права»¹¹⁸.

1. У терміносистемах проміжного типу залучений термін функціонує в завершеному вигляді – форма залученого з іншої наукової сфери терміна не зазнає змін: *Інтернет, інформаційний ресурс, документ, запит, таємниця, телекомунікаційна мережа, захист інформації, файл-запит* тощо.

2. У терміносистемах спостерігається поява значної кількості термінів змішаного типу, які поєднують у собі терміни з різних галузей знань. Залучений термін у структурі таких термінів виступає як:

а) базовий (вихідний) термін: *непристойна інформація, хибна інформація, секретна інформація, розвідувальна інформація, технічний захист інформації, криптографічний захист інформації, аудіо-візуальний (електронний) засіб масової інформації, державний засіб масової інформації, друковані засоби масової інформації (ЗМІ)* тощо;

б) залежний компонент (формант): *інформаційні права та свободи; право на інформацію; захист інформації в інформаційній, телекомунікаційній або інформаційно-телекомунікаційній системі; криптографічний захист інформації з тимчасовою стійкістю; інформаційний запит акціонера або іншої заінтересованої особи до акціонерного товариства; інформаційний запит щодо доступу до офіційних документів; суб'єкти правовідносин в Інтернеті.*

Зазначені процеси потраплять під вплив зовнішніх чинників: використання в терміносистемах залучених термінів; утворення термінів, які виражають комплексні поняття та поєднують ознаки семантики одиниць різних термінологічних систем і є наслідками інтегрування наук; відмежування проміжних терміносистем від галузевих, зумовлене диференціацією наукових сфер; мовні контакти; вплив зарубіжних наукових ідей; інтернаціоналізація терміносистем, спричинена запозиченням термінів з інших мов; прогресивні задуми впровадити цілеспрямовані зміни (упорядкувати термінологічні словники, виробити термінологічні стандарти), які сприяють формуванню стабільного термінологічного фонду терміносистем проміжного типу. Окреслені процеси, без будь-яких сумнівів, чинні й у юридичній термінології.

2. Кореляція термінології інформаційного права з термінологіями суміжних галузей знань

Термін, відповідно до постулат антропоцентричного термінознавства, представляє знання про певний фрагмент світу, адже, фіксуючи

¹¹⁸ Баранов О. А. Теоретико-методологічні основи правового забезпечення інформаційної сфери України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Харків, 2015. С. 15.

отриману людиною інформацію, термін стає інструментом пізнання й узагальнення наукових фактів, примноження та передавання знань наступним поколінням. Як вже зазначено, терміносистема інформаційного права відносно молода й перебуває на шляху становлення та формування, який розпочався на межі ХХ та ХХІ ст. як термінологічної підсистеми з приватноправовою й публічно-правовою складовою в системі національного права або як «невелика», приватногалузева терміносистема, корелятивна з «великою». Модель формування термінології відображає модель виникнення певної галузі знань:

1) як результат відокремлення від предметної сфери нової галузі знань;

2) на межі кількох наук;

3) як результат взаємодії низки наук.

Появі термінології інформаційного права сприяли наступні екстралінгвальні чинники:

1) нові явища в житті суспільства;

2) ускладнення окремих сфер життя правового суспільства;

3) зарубіжний правовий досвід – умови й засади розвитку правової держави;

4) широкий розвиток новітнього законодавства та правової науки;

5) традиції, норми суспільної моралі, професійної, ділової етики тощо.

Цілком зрозуміло, що правового регулювання потребують поява й розвиток нових суспільно значущих явищ. Так, наприклад, новітні інформаційні технології ХХ ст., Інтернет, інформатизація різних сфер суспільного життя викликають суспільні потреби щодо вдосконалення законодавства, введення понять, раніше застосовуваних в інформатиці в юридичну галузь тощо. На виникнення й розвиток термінологічної системи інформаційного права чітко простежуються вплив такого чинника, як ускладнення окремих сфер життя правового суспільства. Сучасні інформаційні технології, наприклад, уможливили здійснення електронного документообігу й, у свою чергу, викликали потребу правового регулювання цього суспільного явища; виникнення мережі Інтернет спричинило потребу у встановленні кримінальної, цивільної та адміністративної відповідальності у сфері функціонування глобальної мережі й користування нею, а це також причина появи й розвитку інформаційного права.

На становлення аналізованої терміносистеми галузі права значний вплив має зарубіжна юриспруденція, адже в США та європейських державах подібна галузь сформувалася ще до виникнення вітчизняного інформаційного права. Початок інформаційного права міститься в законі “The Freedom of Information Act”, прийнятому в США в 1966 р.

Ще одним із визначальних чинників становлення та розвитку терміносистеми проміжного типу виступає власне розвиток вітчизняного законодавства й правових наук. Дослідник становлення й формування інформаційного законодавства в Україні О. Баранов указує на необхідність усебічного вивчення термінології інформаційного права: «У сучасних умовах стає цілком очевидним, що в інтересах забезпечення ефективного розвитку інформаційного права та інформаційного законодавства необхідно проведення наукових досліджень проблеми формування термінологічної системи, зокрема, необхідно визначити цілі й принципи формування термінологічно-понятійного апарату, сформулювати основні вимоги до термінологічної системи, провести упорядкування й гармонізацію термінів, сформулювати основні з них і здійснити їх нормативно-правове закріплення. Ця робота повинна базуватися на логіко-правовому аналізі з урахуванням логіко-семантичних особливостей термінів інформаційного права»¹¹⁹. У контексті інтеграції України до Європейського Союзу дослідник також наголошує на нагальній потребі узгодження «... наявного понятійного апарату інформаційного права на основі порівняльно-правового аналізу термінології вітчизняного інформаційного законодавства та відповідного міжнародного права, насамперед європейського»¹²⁰.

Здебільшого нові термінолексеми терміносистем проміжного типу – це аналітичні одиниці з різним ступенем структурної складності й різною кількістю ключових слів. У цих групах доцільно виділяти терміни, у складі яких базовий термін належить до:

- 1) правової термінології, а формант представлений термінами галузі знань, разом з якою термінологія становить цілісну терміносистему;
- 2) до термінологічної системи, разом з якою юридична термінологія складає цілісну терміносистему, а формант має юридичне значення.

Правова галузь поєднує широкий спектр взаємопов'язаних та взаємозалежних предметних сфер та сфер професійних знань. Перетин та взаємозв'язок кількох професійних дискурсів у побудові синтетичної картини світу в умовах сучасного суспільства спостерігаються доволі часто. Одна лексична система може одночасно перебувати в кількох предметних областях. Термінологічний склад терміносистем проміжного типу зазвичай упорядкований шляхом відбору термінів з юридичної терміносистеми й терміносистем окремих сфер життя суспільства відповідно до певних потреб нової терміносистеми, визначених

¹¹⁹ Баранов О. А. Теоретико-методологічні основи правового забезпечення інформаційної сфери України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Харків, 2015. С. 18.

¹²⁰ Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика : монографія. Київ : Едельвейс, 2014. С. 173.

особливостями системи денотатів галузі знання, яка потребує правового регулювання. Відмінності виявляються через наявність у таких термінологічних системах термінів, залучених із третіх терміносистем. Термінологія інформаційного права, яка структурована за гетерогенною моделлю (модель комплексної терміносистеми, що виникла на основі кількох дисциплін з характерним неоднорідним складом термінів), наприклад, містить залучені терміни математики (*біт, обчислювальна система, алгоритмічна мова, алгоритм*); бібліотечної справи (*бібліотечна мережа, бібліотечна система, бібліотека, анотація, акумулювання, накопичування, алфавітний бібліографічний посібник, анонімний документ, бібліотечно-бібліографічні ресурси*); інформатики (*аналітична класифікаційна система, аналітичний метод, десяткова класифікаційна система, інформаційна технологія, наслідкове відношення, консекутивне відношення, недескриптор, аскриптор, обмежувальна примітка, октава, основна частина тезауруса, перехресне посилання*); діловодство й архівна справа (*архів, архівна довідка, архівна колекція, архівна справа, архівна установа, архівний витяг, архів, архівний фонд, документ національного архівного фонду*); видавнича справа (*видавець, брошура, буклет, бюлетень, бюлетень-хроніка, виготовлювач видавничої продукції*) тощо.

Дієвим способом визначення приналежності номінативної одиниці до певної термінології може виступати побудова певних зразків термінологічних макро- та мікро- полів, які засвідчують залучення різних понять, позначуваних термінами, до ієрархічної структури, у якій для окремого поняття, а отже, терміна, відведене певне місце. Включення лексеми будь-якого походження до такої ієрархічної структури вказує на те, що номінативна одиниця отримала певне значення, оскільки місце видового терміна, яке займає загальнолітературне слово чи залучений термін, обов'язково впливає на семантичне значення лексеми, що набуває семи одиниці, розташованої вище в ієрархічній структурі поля. Така лексема – провідний системоутворювальний чинник формування окремих термінологій. Як зазначає М. Кухарчишин, «використання *«готового»* терміна певної науки – це найбільш оперативний і наочний спосіб термінотворення. Та міжгалузева взаємодія не обмежується міграцією лише окремих термінів. Досить часто з однієї науки в іншу мігрує цілий термінологічний блок із центральним, стрижневим елементом. Маємо на увазі взаємодію терміносистем наукових галузей на концептуальному рівні, коли загальне трактування певного наукового поняття переноситься на уявлення про поняття іншої наукової галузі, стає методом опису нового досліджуваного об'єкта.

Унаслідок міжгалузевої термінологічної кореляції на перетині наук утворюються термінологічні поля»¹²¹.

Ієрархічні (родо-видові) відношення мають роль основних парадигматичних відношень у термінології. Форманти термінів різних ступенів диференціації як правило виконують функцію характеризування й цим протиставляють родове й видове найменування (*інформація – правдива інформація, хибна інформація*) або кількох понять одного класифікаційного ряду, співвіднесених з одним родовим (*розповсюджувач (дистриб'ютор, прокатник) фільму, розповсюджувач продукції друкованого засобу масової інформації, розповсюджувач продукції інформаційного агентства, споживач продукції інформаційних агентств, споживач телекомунікаційних послуг (споживач), автоматизований документообіг, автоматизований пункт зв'язку, безпека даних автоматизованої системи, безпека мережі, безпека урядового або спеціального зв'язку (системи зв'язку)*). Отже, вибудовані похідними аналітичними термінами гнізда та ланцюжки засвідчують виникнення відношень з послідовною мотивацією між однослівними й складеними терміноодинацями.

Термінолексика інформаційного права вступає в логіко-мовні відношення. Зазвичай правничий термін (однослівний) перебуває на периферії мікрополів і називає поняття з граничним ступенем диференціації. Іноді він виражає поняття класифікаційного ряду. Це термін, який у юриспруденції й правовій науці називає категорію понять, наприклад, *правопорушення*. Будь-яка з подібних категорій у правознавстві передбачає подальший розподіл: *правопорушення* може бути як *кримінальним злочином*, так і *адміністративним правопорушенням*. Далі злочини диференціюють за класифікаційними рядами (за їхніми напрямками: *злочини проти особистості, злочини проти власності, злочини проти людяності* тощо). Злочини з характеристикою напряду представляють видові одиниці граничного ступеня диференціації. Досліджувана терміносистема проміжного типу містить *мікрополя «правопорушення»* і *«злочин»*, тому вираженню категоріальних понять допомагають залучені терміни адміністративного та кримінального права. Логічно, що терміносистема інформаційного права запозичує з повного класифікаційного переліку адміністративних правопорушень і злочинів лише парадигматичні елементи, відповідні предметній галузі права. Наприклад, у терміносистемі наявні терміни *крадіжка* й *шахрайство*. Злочини, позначувані цими термінами, характерні й для інформаційного

¹²¹ Кухарчишин М. І. Міжгалузева термінологічна кореляція у процесі транстермінологізації (на матеріалі біологічної термінології). *Термінологічний вісник*. 2019. Вип. 5. С. 248.

права, бо *крадіжки й шахрайства* можуть траплятися через посередництво *інформаційної мережі*.

Номінативи, залучені з базових терміносистем, зазвичай перебувають у мікрополях, які містять поняття предметів правового регулювання. Іноді спостерігаємо повний перехід класифікаційних рядів таких мікрополів з донорських терміносистем. Переважно вони перебувають на периферії полів і виражені однослівними термінами: *документ, архів, бібліотека* (різновиди інформаційних ресурсів в інформаційному праві)

Терміни мікрополя можуть мати аналітичну структуру. Вони в терміносистемах проміжного типу перебувають на другому рівні диференціації поняття й характеризуються абстрактністю (*віднесення інформації до державної таємниці, впровадження комплексу технічного захисту інформації, ефективність технічного захисту секретної інформації (протидії технічній розвідці)* тощо). Термінолексема *інформація* в структурі аналітичних термінів другого ступеня диференціації фігурує як правничий термін, оскільки містить юридичну дефініцію: 1) документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі (Закон України «Про інформацію», ст. 1); 2) документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі (Цивільний кодекс України, ст. 200); 3) відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб (Закон України «Про телекомунікації», ст. 1); 4) знання, що розглядаються в аспекті комунікації (ДСТУ 2392-94 «Базові поняття. Терміни та визначення»); 5) відомості про суб'єкти, об'єкти, явища та процеси (ДСТУ 3396.2-97 «Технічний захист інформації. Терміни та визначення», ДСТУ 2226-93 «Автоматизовані системи. Терміни та визначення»); 6) відомості, матеріали у будь-якому форматі, що обговорюються, формуються, пересилаються, приймаються, перетворюються, нагромаджуються, опрацьовуються, відображаються і зберігаються (далі – циркулюють) у Мінфіні (Положення про роботу із засобами обчислювальної техніки та про доступ до інформаційних ресурсів Міністерства фінансів України, затверджене Наказом Мінфіну України від 1.04.2003 р. № 248); 7) повідомлення, які знімають невизначеність, що існувала до їх надходження, і є об'єктом зберігання, пересилання та перетворення (ДСТУ 2396-94 «Теорія інформації. Терміни та визначення»)¹²².

Терміни мікрополя виражаються термінами змішаного типу (вихідний термін – власність донорської терміносистеми, а формат –

¹²² Словник термінів інформаційного права / упоряд. А. І. Марущак; заг. ред. М. Я. Швець, Київ: КНТ, 2008. С. 86.

юридичний термін). Окремі терміни такого типу більш розгорнуто маркують базовий термін правової галузі: *правова інформатика*, *правова кібернетика*. Такими термінами виражені периферійні поняття на останньому щаблі диференціації.

ВИСНОВКИ

Аналіз досліджуваної терміносистеми інформаційного права, яка перебуває у групі терміносистем проміжного типу, уможливив виявлення термінів різної структурної складності (однослівні та аналітичні терміни). Певна частина таких термінів проникає в юридичну терміносистему в «готовому» (завершеному) вигляді (*залучені терміни*), інша частина – це терміни, утворені шляхом поєднання терміноодиниць різних систем (*змішані терміни*), що, безумовно, засвідчує відображення в структурі термінів цілісного характеру термінологічної системи. На змішаний характер терміносистем проміжного типу головним чином впливає використання значної кількості правових термінів і термінів виробничо-практичної чи суспільної діяльності з обов'язковим правовим регулюванням. В аналізованій термінолексичній інформаційного права одиниці різних терміносистем здійснюють функцію систематизації, де юридичним термінам і формантам належить провідна роль в організації термінологічних полів у терміносистемі проміжного типу.

Сучасна парадигма лінгвістичних досліджень у проєкції на термінознавство розкриває перспективи вивчення на загальних засадах особливостей становлення й розвитку термінологічних систем проміжного типу, зокрема й у галузі правових наук.

АНОТАЦІЯ

Невпинна еволюція терміносистем наукових галузей удосконалює власні ресурси й залучає надбання інших наукових сфер, а цей процес унаочнюється активним міжсистемним обміном термінами. У термінознавстві кінець ХХ початок ХХ століть позначені численними дослідженнями, у яких лінгвісти стали виокремлювати особливу групу терміносистем проміжного типу, що формуються на межі різних наук у періоди їхнього інтенсивного розвитку. Вивчення на загальних засадах термінологічних систем як мовного явища, поглиблення розуміння особливостей системної організації галузевих терміносистем і лексичної системи мови в цілому залишає такий підхід актуальним і в сучасній парадигмі мовознавчих досліджень. *Метою* дослідження визначено аналізування проблемних питань типології термінологічних систем.

Здійснено аналіз терміносистеми інформаційного права як терміносистеми проміжного типу, унаслідок чого виявлено терміни різної структурної складності (однослівні та аналітичні терміни). Певна

частина таких терміноодиниць проникає в юридичну терміносистему в «готовому» (завершеному) вигляді (*залучені терміни*), інша частина – це терміни, утворені шляхом поєднання терміноодиниць різних систем (*змішані терміни*). Змішаний характер терміносистем проміжного сформований використанням значної кількості правових термінів і термінів виробничо-практичної чи суспільної діяльності з обов'язковим правовим регулюванням. У термінології інформаційного права одиниці різних терміносистем здійснюють функцію систематизації, де юридичним термінам і формантам належить провідна роль в організації термінологічних полів.

Література

1. Артикуцат Н. В. Мова права і юридична термінологія: Навчальний посібник. Київ : Стило, 2004. 277 с.
2. Архипенко Л. М. До проблеми становлення системи української термінології інтелектуальної власності. *Інтелектуальні системи та прикладна лінгвістика* : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків : Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», 2012. С. 74–76.
3. Баранов О. А. Теоретико-методологічні основи правового забезпечення інформаційної сфери України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Харків, 2015. 43 с.
4. Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика: монографія. Київ : Едельвейс, 2014. 497 с.
5. Інформаційне право. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/інформаційне_право (дата звернення: 17.03.23)
6. Калиновська І., Кушнерук С. Проблеми стандартизації англійської екомаркетингової термінології. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Розділ VI. Термінознавство. 2015. С. 278–282.
7. Ковалів Ю. І. Термін. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. С. 478.
8. Кухарчишин М. І. Міжгалузєва термінологічна кореляція у процесі транстермінологізації (на матеріалі біологічної термінології). *Термінологічний вісник*. 2019. Вип. 5. С. 246–253.
9. Пертина О. С. Провідні характеристики термінології та терміносистеми. *Science and Education a New Dimension. Philology*. VI (51). 2018. С. 62–65.
10. Ракшанова Г. Взаємозв'язок семантичної структури та прагматичної інформації науково-технічного терміна. *Українська наукова*

термінологія. *Суспільні та гуманітарні науки* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. Київ, 2010. № 3. С. 260–277.

11. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

12. Словник термінів інформаційного права / упоряд. А. І. Марущак; заг. ред. М. Я. Швець, Київ : КНТ, 2008. 184 с.

14. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. Київ : Основи, 1998. 324 с.

15. Франко І. Я. Наука і її взаємини з працюючими класами. Зібрання творів у 50-ти т. Т. 45. Філософські праці. Київ : Наукова думка, 1986. С. 24–40.

16. Чуєшкова О. В. Аналітичні номінації в економічній терміносистемі (структурно-типологічний аспект): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2002. 200 с.

17. Шевченко Л. Л., Томіленко Л. М. Мотиваційні основи та базові моделі семантичного процесу термінологізації (на матеріалі словника української мови в 20-ти томах). *Мовознавство*. 2010. № 1. С. 76–85.

18. Шеремета Л. П. Теоретичні основи дослідження медичної термінології: поняття про термінознавство. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2021. № 47. Том 2. С. 154–156.

Information about the author:

Melnyk Pavlo Viktorovych,

Master's Degree in Philology,

Member of Ukrainian Parliament,

Chairman of the subcommittee on coordination

of European Union technical

assistance programs and cooperation with Euratom

Parliament Committee of Ukraine's Integration into the European Union

5, Grushevskogo str., Kyiv, 01008, Ukraine